

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Передон Наталія Олександрівна

УДК 811.111'42:316.454.52(043.3)

**ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ
РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК УЧАСНИКІВ
КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ «ПРИМИРЕННЯ»
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Херсон – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов гуманітарних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
ГЕДЗ Світлана Федорівна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри іноземних мов
гуманітарних спеціальностей

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
ФРОЛОВА Ірина Євгенівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри перекладознавства
імені Миколи Лукаша

кандидат філологічних наук, доцент
АКІШИНА Мар'яна Олександрівна,
Херсонський державний університет,
доцент кафедри перекладознавства та
прикладної лінгвістики

Захист відбудеться 2 липня 2018 р. (початок – о 12 год) на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.051.05 Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, провулок Інженера Корсакова, 47, ауд. 322.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, вул. Університетська, 27.

Автореферат розіслано 1 червня 2018 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

 А.О. Цапів

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертацію присвячено дослідженню вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» в умовах англomовної усної неофіційної комунікації.

Важливим вектором сучасної гуманітарної науки є спрямованість на вивчення міжособистісної інтеракції з позицій конфліктності / неконфліктності. Зважаючи на високу конфліктогенність, притаманну розвитку людства у XXI столітті, важливість та потреба дослідження особливостей процесу зміни міжособистісної взаємодії з конфліктно-зорієнтованої на гармонійну сприймається як аксіома.

Проблема пошуку способів попередження та розв'язання конфліктів і розроблення методів їх урегулювання привертає увагу фахівців у царині конфліктології (О. Я. Анцупов, А. І. Шипілов, В. С. Орлянський, А. Т. Ішмуратов, М. І. Пірен, А. Tidwell та ін.), соціології (D. Pruitt, J. Rubin, J. A. Schellenberg та ін.), психології (Н. В. Гришина, Б. Й. Хасан та ін.) й політології (А. О. Pechenkina, O. Ramsbotham, Н. Miall, T. Woodhouse, P. C. Stern, D. Druckman та ін.).

Звернення до дослідження засобів установлення взаєморозуміння і злагоди є однією з характерних тенденцій розвитку сучасної лінгвістики та набуває все більшої актуальності. До кола об'єктів, що вивчаються, належать мовленнєві прийоми подолання конфлікту, моделі гармонізувальної поведінки комунікантів та її мовленнєві й прагматичні маркери (Г. П. Божко, Н. К. Войцехівська, Д. В. Іванова, М. Л. Кур'ян, В. С. Третьякова). Проте недостатньо дослідженим на сьогодні є питання лінгвістичного аналізу комунікативної ситуації (КС) «примирення», а саме її конститuentів, стратегій і тактик, що застосовують учасники цієї ситуації, а також вербальних і невербальних засобів їх реалізації в англійській мові.

Актуальність теми дисертації визначається, по-перше, застосованим у ній антропоцентричним підходом, який уможливорює комплексний аналіз КС «примирення» в умовах усної неофіційної комунікації, де найбільшої питомої ваги набуває не наявність об'єктивних суперечностей, а саме людський чинник; по-друге, важливістю вивчення мовленнєвої поведінки представників англійської лінгвокультури в аналізованій комунікативній ситуації, яка покликана відновити гармонію в інтерперсональних стосунках. Вчасність дослідження посилюється його відповідністю суспільно-політичним запитам сьогодення та недостатньою кількістю в сучасній мовознавчій науці робіт, присвячених вивченню особливостей процесу гармонізації міжособистісної інтеракції на матеріалі англійської мови.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах комплексної наукової теми «Типологія та функціонування мовних одиниць фонетичної, граматичної та лексичної систем сучасних германських і романських мов: когнітивний, комунікативний та прагматичний аспекти», яку розробляє кафедра іноземних мов гуманітарних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (тема затверджена вченою радою університету, протокол № 9 від 28 квітня 2011 року). Тему роботи затверджено вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 20 листопада 2012 року).

Метою роботи є проведення комплексного аналізу засобів вербального та невербального втілення стратегічного й тактичного потенціалу дій усіх учасників комунікативної ситуації «примирення».

Досягнення сформульованої мети зумовило розв'язання таких завдань:

- обґрунтувати категорійно-поняттєву базу й методологічні засади дослідження та розробити його алгоритм;
- з'ясувати специфічні особливості комунікативної ситуації «примирення» і змодельовати її структуру;
- виокремити комунікативні стратегії, що застосовуються основними та факультативним учасниками досліджуваної ситуації;
- визначити, описати та розробити класифікацію тактик, що реалізують кожну зі стратегій;
- виявити і схарактеризувати вербальні засоби (лексико-семантичні, синтаксичні, лінгвостилістичні), які використовують ініціатор примирення, об'єкт примирення та медіатор у процесі комунікативної взаємодії;
- виокремити та дослідити спектр невербальних засобів, якими послуговуються учасники аналізованої ситуації.

Об'єктом дослідження є висловлення, продуковані англомовними комунікантами в ситуації «примирення», а його **предметом** – застосовувані ними стратегії і тактики та вербальні й невербальні засоби їх реалізації.

Матеріалом дослідження слугували 1030 фрагментів, що репрезентують комунікативну ситуацію «примирення» в умовах усної неофіційної комунікації. Приклади дібрані з текстів англомовної художньої літератури XX – XXI століття.

Методологічною базою дослідження є антропоцентризм як один з основних парадигмальних векторів сучасної лінгвістики, що вивчає наукові об'єкти крізь призму їх значення для людини, її життєдіяльності, розвитку та вдосконалення. Для розв'язання поставлених у роботі завдань застосовано такі загальнонаукові та лінгвістичні **методи**: *індукції, дедукції, аналізу та синтезу* для формування теоретико-методологічної бази дослідження, систематизації, верифікації та узагальнення отриманих у ході роботи даних і формулювання висновків; методи *вибіркового добору* та *суцільної вибірки* використані під час добору джерел ілюстративного матеріалу та формування дослідницького корпусу; метод *контекстуального аналізу* застосовано для виокремлення комунікативної ситуації «примирення» з-поміж ситуацій спорідненого типу; елементи *інтент-аналізу* задіяні для встановлення комунікативних цілей учасників ситуації «примирення»; *метод дискурсивного аналізу* дав змогу виокремити стратегії і тактики, якими послуговуються учасники ситуації «примирення» в процесі інтерперсональної взаємодії; *описовий метод* використано з метою характеристики типових вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик інтерактантів; методи *семантико-функціонального, функціонально-синтаксичного* та *лінгвостилістичного аналізу* слугували для з'ясування персуазивного й експресивного потенціалу висловлень, продукованих англомовними комунікантами в процесі гармонізації міжособистісної інтеракції.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* визначено стратегічний / тактичний потенціал дій англомовних комунікантів у ситуації «примирення» та вербальні й невербальні засоби, застосовувані ними для реалізації стратегічних і тактичних цілей, зокрема: виявлено специфіку цієї комунікативної ситуації, визначено її конституенти; окреслено комунікативні стратегії її учасників; виокремлено тактики, що реалізують стратегії кожного з комунікантів, та розроблено їх класифікацію; вивчено лексико-семантичні, синтаксичні та лінгвостилістичні вербальні засоби, задіяні в реалізації стратегічних / тактичних цілей учасників досліджуваної комунікативної ситуації; встановлено невербальні компоненти

комунікації, скеровані на досягнення стратегічних / тактичних цілей комунікантів; описано медіацію як один зі способів урегулювання конфліктів, визначено її основні ознаки та форми втілення в ситуації «примирення».

Теоретична значущість роботи визначається її внеском у лінгвоконфліктологію, оскільки в ній вивчається КС «примирення», метою якої є відновлення гармонійної інтеракції. Опис і уточнення сутнісних характеристик аналізованої комунікативної ситуації та дослідження стратегій і тактик реалізації мовленнєвої поведінки її учасників поповнять новими даними теоретичні здобутки комунікативної лінгвістики. Результати, отримані під час дослідження, сприятимуть глибшому розумінню сутності мовленнєвої взаємодії в умовах переходу від конфліктно-зорієнтованого спілкування до гармонійної міжособистісної інтеракції.

Практична цінність дослідження визначається можливістю використання його результатів: 1) у навчальній роботі закладів вищої освіти, зокрема у викладанні таких нормативних дисциплін, як «Комунікативна лінгвістика» (розділ «Природа, компоненти і форми комунікації»), «Теорія мовної комунікації» (розділи «Комунікативна поведінка і комунікативні ресурси», «Тактико-стратегічний та мовленнєвоактовий потенціал мовної комунікації»), «Стилістика англійської мови» (розділи «Стилістична лексикологія», «Стилістика художнього тексту»), «Загальне мовознавство» (розділи «Мова і мовлення», «Мова і суспільство», «Мова й невербальні засоби спілкування») та в процесі розроблення спецкурсів із лінгвоконфліктології, основ теорії мовленнєвого впливу та основ теорії аргументації; 2) у навчально-методичній роботі під час укладання навчальних та методичних посібників із релевантної проблематики; 3) у науково-дослідницькій роботі студентів і аспірантів.

Апробацію результатів дослідження здійснено на шести міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: науковій конференції «XV Невские чтения» (Санкт-Петербург, 2013), XXI Міжнародній науково-практичній конференції «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии» (Москва, 2014), VIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2014), VIII Міжнародній науковій конференції «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк-Світязь, 2014), IX Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми термінології, перекладу і філології: виклики та перспективи» (Чернівці, 2016), Міжнародній науковій конференції «Science without boundaries – development in 21st century-2017» (Будапешт, 2017), а також на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освіта і культура Волині: історія та сучасність» (Луцьк, 2012). Крім того, основні положення дисертаційної роботи були виголошені на Фестивалях науки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (2012–2017 рр.) та засіданнях кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (2012–2017).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено в тринадцяти публікаціях: семи статтях у фахових виданнях України (3,64 друк. арк.), статті в зарубіжному періодичному виданні (0,51 друк. арк.), статті в нефаховому виданні України (0,51 друк. арк.) та чотирьох тезах доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях (1,24 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій – 5,9 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація загальним обсягом 260 сторінок (основний текст становить 225 сторінок) складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками

до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (230 позицій), списку лексикографічних джерел (12 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (203 найменування) та чотирьох додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано її мету та завдання, зазначено об'єкт, предмет, методологічну базу та методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, розкрито наукову новизну, теоретичну значущість та практичну цінність отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації, викладено положення, винесені на захист, та подано стислий опис структури роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади вивчення комунікативної ситуації “примирення”»** досліджено примирення в рамках загальнонаукових і лінгвістичних парадигм; проаналізовано конституенти стандартної комунікативної ситуації та описано специфіку поняття «комунікативна ситуація “примирення”», уточнено його дефініцію та структурні характеристики; викладено науково-теоретичні засади дослідження аналізованої ситуації в умовах усної неофіційної комунікації; схарактеризовано медіацію як науково-соціальну категорію, визначено форми її втілення в ситуації «примирення», встановлено основні ознаки діяльності медіатора; представлено методику проведення дослідження.

Примирення як загальнонаукова категорія розглядається сучасними гуманітарними науками як процес і результат припинення ворожнечі та відновлення дружніх стосунків і є синонімічним поняттям «відновлення миру», «відновлення злагоди», «відновлення гармонії».

Примирення в рамках лінгвістичних парадигм потрактовують як завершальну стадію конфліктної взаємодії, а також комунікативну ситуацію, спрямовану на гармонізацію міжособистісної інтеракції та відновлення комунікативного балансу через визнання й усунення причин конфлікту (Г. П. Божко, Н. К. Войцехівська, О. В. Черненко).

У роботі досліджено **комунікативну ситуацію «примирення»**, яку розуміємо як комплекс зовнішніх характеристик спілкування та внутрішніх станів мовців в умовах комунікативної взаємодії на завершальному етапі розвитку конфлікту, що детермінується намаганням учасника / учасників спілкування відновити порушений через певні причини комунікативний баланс і повернутися до гармонійної моделі міжособистісної інтеракції.

Ініціатором примирення є учасник спілкування, який ініціює відновлення порушеного внаслідок конфлікту комунікативного балансу. Ініціатором примирення може бути і кривдник (комунікант, чий малефективний учинок спричинив дисгармонізацію стосунків), і постраждалий (комунікант, що зазнав фізичної та / чи моральної шкоди внаслідок дій партнера зі спілкування, проте з певних причин намагається відновити з ним гармонійну взаємодію). У дослідженні проаналізовано комунікативні ситуації, в яких примирення ініціює кривдник.

Об'єктом примирення виступає комунікант, що є постраждалою стороною внаслідок конфлікту.

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що процес відновлення злагоди між ініціатором примирення та об'єктом примирення може відбуватися за участі

медіатора – факультативного учасника ситуації «примирення», мета діяльності якого – комунікативна взаємодія з одним чи обома конфліктантами задля сприяння конструктивному врегулюванню конфлікту. У КС «примирення» медіація представлена як неофіційний інститут, що не має юридичних ознак і повноважень та може набувати таких *форм*: 1) спонтанна медіація, ініційована медіатором; 2) спланована медіація, ініційована медіатором; 3) спланована медіація, ініційована винуватцем конфлікту.

Складність і багатогранність комунікативної ситуації «примирення» як об'єкта дослідження зумовила потребу проведення поетапного аналізу дібраного матеріалу та залучення низки методів, які забезпечили виконання поставлених завдань.

Другий розділ «**Комунікативна поведінка ініціатора примирення**» присвячений вивченню тактико-стратегічного аспекту діяльності ініціатора примирення та поетапному аналізу вербальних (лексико-семантичних, синтаксичних, лінгвостилістичних) і невербальних засобів імплементації виокремлених стратегії і тактик.

Установлено, що в процесі комунікативної взаємодії з об'єктом примирення ініціатор примирення послуговується *кооперативно-персуазивною стратегією*, яка реалізується за допомогою тактик трьох груп: маніфестації власної позиції, раціональної аргументації та емоційної аргументації. Вибір *тактик маніфестації власної позиції* детермінується потребою ініціатора примирення окреслити свою особистісну позицію в ситуації, що склалась: маніфестувати жаль та каяття з приводу свого малефактивного вчинку, готовність нести за нього відповідальність, а також запевнити об'єкт примирення в щирості бажання відновити з ним злагоду в стосунках. До тактик цієї групи належать тактика вибачення, тактика прохання про пробачення, тактика експліцитного визнання своєї провини і тактика визнання правоти об'єкта примирення. Звернення до *тактик раціональної аргументації* продиктоване намаганням ініціатора примирення переконати об'єкт примирення в потребі відновлення комунікативного балансу за допомогою апеляції до раціонально-логічної сфери сприйняття та осмислення вербальних і невербальних повідомлень. Тактики цієї групи представлені тактикою пояснення причин малефактивного вчинку, тактикою обіцянки спокутувати провину певною дією чи зміною поведінки, тактикою нагадування про вже здійснену задля примирення дію і тактикою вказівки на ненавмисність завданої шкоди. Використання *тактик емоційної аргументації* продиктоване намаганням ініціатора примирення переконати об'єкт примирення в необхідності оптимізації комунікативної взаємодії за допомогою здійснення впливу на його емоційно-почуттєву сферу свідомості. До тактик цієї групи належать тактика демонстрації власного емоційного стану, тактика апеляції до попереднього позитивного досвіду спілкування, тактика самоосуду, тактика надання позитивної оцінки якостям та діяльності об'єкта примирення, тактика жарту й тактика посилення на авторитетні джерела.

До основних *лексико-семантичних засобів* реалізації кооперативно-персуазивної стратегії ініціатора примирення і тактик її імплементації належать:

- лексеми із семантичним компонентом «вибачення / прохання про пробачення» (перформативне дієслово *to forgive*, лексична одиниця *pardon*, що вживається як дієслово або іменник, прикметник *sorry* та дієслово *to apologize*), наприклад: “*Forgive me and think kindly of me, if you can, my dear Rosy*” (C. Cookson);
- етикетні, нейтральні, а також інтимізувальні звертання, які представлені скороченими формами імен; пестливими звертаннями на кшталт *honey, baby, wifey* тощо;

субстантивованими формами прикметників *dear, darling*; дво- або трикомпонентними звертаннями, що утворені за моделями «*прикметник позитивної оцінки + ім'я*», «*присвійний займенник I особи однини + ім'я*», «*присвійний займенник I особи однини + прикметник позитивної оцінки + ім'я*», наприклад: “*Dearest Annie. Am I entitled even to ask you to forgive me for my actions at Manderville Hall a few months ago?*” (E. Wildes);

- позитивно-оцінні прикметники: “*Please forgive me, Angel, I don’t want to go back home and think that you hate me. You are so precious to me*” (K. Price);

- лексеми з негативною семантикою, репрезентовані прикметниками із семами «емоційний стан», «негативні риси характеру», «оцінка власного малефективного вчинку» й іменниками, що містять сему негативної оцінки ініціатора примирення стосовно себе, наприклад: *But I’ve been so stupid, Charlie. Can you ever forgive me for being so awful to you?*” (M. Hooper);

- вигуки: *Sandy rubbed Sean’s arm and moaned. “Oh-my-God! Oh-my-God! Sean, is it broken? Oh-my-God! Ooohhh, baby, I’m sorry; I’m sooo sorry, baby!”* (N. McCall);

- інтенсифікатори (підсилювальні частки *so* та *very*, адвербіальні кваліфікатори *truly, really, quite, awfully, terribly, absolutely, utterly*, емпатичний оператор *do* тощо), наприклад: “*Forgive me... do forgive me, Cat. I’m being thoroughly selfish*” (J. Landon).

Характерними для комунікативної поведінки ініціатора примирення **синтаксичними засобами** є:

- спонукальні речення з дієсловом *forgive* у наказовому способі в якості семантичного ядра: “*Forgive me Sarah, forgive me,*” *Brad pleaded* (L. Mym);

- розповідні речення зі значенням реквестивності, що належать до нейтральних спонукань і представлені в мовленні ініціатора примирення синтаксичними конструкціями *I ask you to forgive me, I beg you to forgive me, I beseech you to forgive me* тощо: “*I promise you that I will never, ever treat you badly again. I beg you to forgive me, and I beg you to stay*” (J. Miller);

- розповідні речення зі значенням оптативності, які репрезентують нейтральні та пом’якшені спонукання до примирення: *Finally he added, “I hope you’ll forgive me as well”* (T. Peterson);

- загальні запитання, що роблять спонукання менш категоричним і надають йому ввічливого звучання (С. Ф. Гедз, Н. І. Формановська): “*Can you ever forgive me?*” *Benjamin’s plea broke something inside her heart. “I already forgave you”* (P. Miller);

- розділові запитання, обидві частини яких – стверджувальні, завдяки чому висловлення набуває форми логічного судження, яке репрезентує рішення про відновлення комунікативного балансу як закономірне та обґрунтоване: “*And you forgive me everything, do you, Howard?*” *she questioned, gravely* (A. McVeigh Miller).

Серед **лінгвостилістичних засобів** у мовленні ініціатора примирення представлені:

- номінативні метафори, які реалізують метафоричні звертання, утворені за зразком «*присвійний займенник першої особи однини / прикметник позитивної оцінки + іменник на позначення назв органів людського тіла / почуттів / небесних тіл або їхніх характеристик*», наприклад: “*I am so sorry, my Sun Ray. I didn’t mean to upset you*” (N. Leach, R. Slipperjack);

- метафори дії, що надають висловленню категоричності: “*Ah, Hinny, forgive me. My rage blinded me to the truth*” (M. J. McCamant);

- метафори процесу, завдяки яким висловлення набуває додаткової образності та динамічності: *"I want you here, in my apartment. [...] telling me you forgive me. I need it like air. I'm drowning without you"* (L. Rayven);

- зооморфні метафори з інвективною семантикою, за допомогою яких ініціатор примирення експлікує різко негативне ставлення до себе та вчинку, що спричинив виникнення конфлікту: *After a while I said to Anita's back, "Forgive me for what I did. [...] I'm a rabid dog that should be beaten with bricks"* (A. Sharma);

- образні порівняння: *"Forgive me, Hinny, I went mad. [...] You were as innocent as a lamb. I hit you! Will you forgive me?"* (M. J. McCamant);

- гіперболи: *"I want things to be different. If you want me to apologize, I'll do it until I lose my fucking voice. I just want things to be right between us"* (L. Rayven);

- дистантні повтори: *"You must forgive me. Do you forgive me? Say you forgive me, Atwater"* (A. Powell);

- ампліфікація: *"Could you forgive me? [...] I have no excuse to offer – nothing but my foolish youth, my mad folly, my unmanly weakness"* (Ch. M. Brame);

- риторичні запитання: *"God, Candice, how many times do I have to say I am sorry? 'cos I am"* (J. K. Savage);

- риторичні вигуки: *"What a fool I've been for exchanging what I had with you, for such a place as that! Please forgive me honey!"* (R. Griffith);

- парцеляція: *"Do you forgive me? For everything? Or close to everything?"* (A. Todd).

Усі зазначені лінгвостилістичні засоби сприяють здійсненню персуазивного впливу ініціатора примирення на об'єкт примирення та відновленню їх гармонійної комунікативної взаємодії.

Під час дослідження встановлено, що **невербальні компоненти комунікації (НВК)** відіграють безпосередню роль у гармонізації відносин між комунікантами, оскільки здатні задавати емоційний тон ситуації спілкування та збільшувати ефективність мовленнєвого впливу на партнера з комунікації.

Екстралінгвальні НВК, характерні для комунікативної поведінки ініціатора примирення, представлені невербальними компонентами на позначення таких психофізіологічних реакцій людини, як *плач* (уособлює почуття провини, сорому, жалю через скоєний malefактивний учинок, каяття, страх отримати відмову об'єкта примирення відновити гармонійну інтеракцію) та *зміна кольору обличчя* (експлікує стан нервового збудження та хвилювання, сорому), наприклад: *"I am so sorry." Tears rolled down my face unchecked. "I'm so sorry I hurt you"* (S. C. Dane);

"I am sorry." [...] She blushed. "You know what I am sorry for... for falling apart in your... You know what for," she said (M. Moore).

Просодичні НВК є специфічними сигналами емоційного стану ініціатора примирення в ситуації гармонізації стосунків з об'єктом примирення, оскільки через голос передаються емоції. Манера мовлення допомагає ідентифікувати розгубленість мовця, його відповідальне ставлення до дисгармонізації стосунків та власної провини, щирість, страх і тривогу з приводу перспектив розвитку комунікативної ситуації тощо: *I heard her small voice answer yes, and then she said she was sorry for all the trouble she'd caused and promised she wouldn't do it again; it sounded heartfelt. [...] I accepted her apology* (C. Glass).

Гучність, із якою вимовляється певне повідомлення, також впливає на правильне декодування інформації реципієнтом. Прохання про пробачення, вимовлене тихим голосом, викликає в об'єкта примирення співчуття та бажання зрозуміти причини

малефактивного вчинку ініціатора примирення й відновити з ним гармонійні стосунки, оскільки тихий голос – той, із яким вимовляються слова покірності й поваги, прощення і каяття (Г. Ю. Крейдлін), наприклад: *“Please forgive me,” she whispered. “Please, please forgive me.” “Shhh. Of course I forgive you”* (M. S. Clark, S. Meissner). Вибачення, вимовлене гучним голосом, є зазвичай вказівкою на ненавмисність шкоди, завданої через необережність: *“Gosh, I am sorry,” she’d cried, thrusting out a tiny gloved hand to steady me. “Did we startle you?”* (K. Fenton).

Кінесичні НВК представлені в невербальній поведінці ініціатора примирення жестами, за допомогою яких виражається кооперативна налаштованість ініціатора примирення та його емоційний стан, усмішкою та поглядом, наприклад: *He turned in his chair and gazed at Michael with a pleading look on his countenance. “I want to apologize to you, Michael, for my attack on you [...] Michael scrutinized him carefully. [...] He could sense that he was truly repentant* (J. O’Dwyer).

Такесичні НВК репрезентовані обіймами та поцілунками, які слугують актом закріплення рішення про відновлення злагоди: *“I never meant to put you under pressure. I can’t believe you felt that way. I’m sorry.” Alison cried into her handkerchief. Paul went over and gave her a hug. For the first time in months, she showed him affection and hugged him back* (S. Moriarty).

До **проксемічних** невербальних засобів, якими послуговується ініціатор примирення, належать зміна дистанції між учасниками комунікації (її скорочення) та зміна положення тіла, наприклад: *“Aunt Pearlle, can I say something before you leave?” a teary-eyed Jasmine said while approaching Aunt Pearlle. “I am sorry, Aunt Pearlle”* (B. C. Taylor Sr.).

Характерною рисою мовленнєвої поведінки ініціатора примирення є об’єднання НВК у дво- та трикомпонентні **кластери**, завдяки чому посилюється впливовість невербального складника в процесі реалізації персуазивно-комунікативної стратегії і тактик, що її імплементують.

У третьому розділі **«Комунікативна поведінка об’єкта примирення»** виокремлено стратегії об’єкта примирення та розроблено таксономію тактик, що імплементують кожну з них, а також описано вербальні та невербальні засоби, якими послуговується об’єкт примирення в процесі спілкування з ініціатором примирення.

Стратегії, призначені регулювати міжособистісні стосунки, кореспондують із типами людських взаємин, які варіюються в діапазоні дружні / нейтральні / недружні (І. Є. Фролова). Установлено, що в процесі комунікативної взаємодії з ініціатором примирення об’єкт примирення послуговується, відповідно, *кооперативною, нейтральною та конфронтаційною* стратегіями.

Вибір **кооперативної стратегії** продиктований бажанням відновити гармонійні стосунки з ініціатором примирення. Цю стратегію реалізують тактики двох груп. До **тактик експліцитної актуалізації згоди** належать тактика абсолютної згоди, тактика часткової згоди із додатковою семантикою сумніву й тактика часткової згоди із додатковою семантикою умови. Групу **тактик імпліцитної актуалізації згоди** утворюють такі тактики: заперечення провини ініціатора примирення, визнання власної провини, зміни оцінки дії ініціатора примирення, зміщення акценту, узагальнення, демонстрації розуміння причин malefактивного вчинку ініціатора примирення й пропозиції забути про конфлікт.

Дотримання **нейтральної стратегії** продиктоване неспроможністю / небажанням об’єкта примирення прийняти рішення щодо перспектив розвитку

стосунків з ініціатором примирення на момент комунікативної взаємодії з ним. Аналізовану стратегію імплементують тактика вказівки на потребу відкладення вирішення конфлікту і тактика зміни теми розмови.

Застосування об'єктом примирення **конфронтаційної стратегії** засвідчує відсутність у нього наміру конструктивного завершення конфлікту та відновлення комунікативного балансу з ініціатором примирення. Дотримуючись дисгармонізувальної моделі розвитку комунікації, об'єкт примирення послуговується тактиками прямої відмови, звинувачення, демонстративного ігнорування ініціатора примирення та іронії.

До **лексико-семантичних засобів** реалізації тактико-стратегічних цілей об'єкта примирення належать:

- комунікативи згоди (*okay, yes, of course, sure* тощо): *"Can you forgive me?" "Oh yes, yes, dear Mrs. Knowlton," I said* (S. Byrd);

- займенники із семантикою узагальнення, мета вживання яких – мінімізація провини ініціатора примирення та маніфестація розуміння причин, що призвели до малефективного вчинку (неозначені займенники *every, everyone, everybody* та заперечні займенники *noone* і *nobody*), наприклад: *"I don't really deserve someone as wonderful as you."* *"Yes, you do, everyone makes mistakes, passion just overruled for a few minutes. [...]* *I understand, honestly I do and I forgive you"* (E. M. Sessions);

- інвективи «особистісного» характеру, представлені лексемами-маркерами зневажливого оцінювання розумових здібностей партнера з комунікації (*fool, idiot, jerk* тощо), та інвективи «соціального» характеру, репрезентовані в мовленні об'єкта примирення сексуально-гендерними інвективами, наприклад: *"Please, forgive me," she insisted. "[...] I will not let a whore screw my life. How long do I have to suffer, being bitten at my own game! For God's sake, just leave"* (L. Nzeyimana);

- висловлення з інвертованою оцінкою: *"Forgive me?" Carina considered playing on his guilt for a while but decided against it. [...] Grinning, she held out her arms. "Course I forgive you, you idiot. Come here."* *"I know you'd never cheat on me," Glen murmured, stroking her hair* (M. Heller). В умовах інтимно-фамільярного спілкування слова із негативним емоційним забарвленням, а також знижена лексика можуть використовуватися для маніфестації доброго, приязного ставлення до співрозмовника (О. В. Вауліна), та, навпаки, обценна лексика завдяки контексту спілкування набуває позитивно-оцінного значення, жартівливого відтінку (Г. Г. Почепцов). На наш погляд, правильне декодування висловлень з інвертованою оцінкою можливе лише за умови врахування невербальних компонентів комунікації, що їх супроводжують.

- етикетна форма звертання до близької людини як засіб демонстрації холодного ставлення до неї та відчуженості, що виникла між комунікантами внаслідок конфлікту: *"Please forgive me," she insisted. [...] "Madam, I cannot let you stay here when I know that you cannot change."* *"Why do you call me madam? You don't call me honey anymore. Do you have another honey in your life?" she asked. "I am not playing games with you anymore"* (L. Falter);

- дієслова в наказовому способі, що завдяки притаманній їм категоричності експлікують намір припинити комунікативну взаємодію з ініціатором примирення:

"You betrayed us! I'll never forgive you! [...] Go away!" Taeko could barely speak through the sobs that erupted deep within her and tore at her stomach, lungs, and throat on their way up (L. J. Rowland).

Основними **синтаксичними структурами**, що характеризують мовлення об'єкта примирення в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції, є прості речення, значення яких синонімічне або антонімічне значенню репліки-стимулу, а також запитання-перепити.

Готовність та бажання об'єкта примирення відновити злагоду з партнером зі спілкування есплікується переважно за допомогою простих стверджувальних речень, що є повною або короткою відповіддю-реакцією на репліку-стимул ініціатора примирення: *"Please believe me. Please forgive me."* [...] *The seconds ticked by, and finally Laura opened her eyes and fixed him with a smile. "I forgive. [...] I love you most dearly"* (T. Peterson).

До синтаксичних засобів експліцитної маніфестації відмови об'єкта примирення від відновлення гармонійної моделі комунікації належать антонімічні репліци-стимулу синтаксичні структури – заперечні речення *I don't (can't / won't) forgive you* та їхні еліптичні контекстуальні відповідники *I don't, I can't i I won't*, наприклад: *"Oh no, now!" cried Marshall, "forgive me this once. [...] "I can't forgive you," said Mrs. Burton, with tears in her eyes"* (H. Stretton).

Запитання-перепити є способом імпліцитної демонстрації незгоди відновлювати комунікативний баланс зі співрозмовником. Такі запитання набувають конотації оцінних висловлень, які вербалізують негативну реакцію на прохання про примирення (здивування, несхвалення, докір, роздратування, обурення, осуд тощо). Аналізований тип запитань вербалізується у формі повторення окремих слів або сегментів висловлення-стимулу ініціатора примирення: *"I know you can't forgive me right now, but..." "Now? Try forever!" She swore again and slammed the door, rattling the family pictures lining the walls* (A. Nielsen).

Притаманними вербальній поведінці об'єкта примирення **лінгвостилістичними засобами** є:

- метафора: *"My darling – Leone – say you will pardon me."* [...] *how can I forgive you? [...] Of what use are all the gifts of Heaven to me, with the scarlet brand you have marked on my brow?"* (M. Brogan);

- алюзивна антономазія: *"I ... oh, forgive me," she said, with ready penitence, "I spoke foolishly. [...] "You Jezebel," he shouted, hoarsely, rising and standing over her with his brandished fist* (A. McVeigh Miller);

- образне порівняння: *"Forgive me, Leone [...]" "Oh, Lance, I loved you so, I believed in you as I believed in heaven"* (Ch. M. Brame);

- гіпербола: *"My darling ... Leone ... say you will pardon me. I will do anything to atone for it."* [...] *"I?" she replied. "When you can count the leaves in the forest, or the sands on the seashore, you will know what I have suffered, not until then"* (Ch. M. Brame);

- висхідна градація: *"Just tell me you forgive me."* [...] *"Desmond, you should have taken a loaded gun and put it to my head. It would have been less painful than dying from AIDS. So no... I don't forgive you. And I will never forgive you for my slow, painful, sick, agonizing, embarrassing death!"* (N. Haskins);

- антитеза: *"I need to know you can at least start to forgive me or else we have nothing. [...]" "Stop, babe, just stop, Kevin [...]. The easy part is forgiving. The hard part is forgetting"* (J. Diamond);

- розширений і посилюваний повтор, наприклад: *"I want you to know I forgive you. I forgive you for drinking, I forgive you for disappearing and I forgive you for lying to us"* (E. Elgar);

- ампліфікація: *“How can I forgive you? [...] I cannot pardon the treachery which has made me a by-word, a mark for the scorn and contempt of others, a woman to be contemned and despised”* (Ch. M. Brame);

- риторичні запитання: *“Forgive me.” “How do I do that? Do I forget?” She kept looking at me. “Do I think it was just a mistake you made? Or am I a saint and I forgive, knowing you are a devil?”* (A. Sharma);

- апокриза: *“You should have told me, Ellen.” “I know, I’m sorry.” “I trusted you with everything. I let you in and what do I get in return? A slap in the face!”* (S. Montefiore).

Репрезентантами **невербальної поведінки** об’єкта примирення є **екстралінгвальні НВК** на позначення психофізіологічних реакцій людини (плач), просодичні НВК (гучність голосу), кінесичні НВК (усмішка / посмішка), такесичні НВК (дотики-прояви позитивного й негативного афекту) та проксемічні НВК (збільшення й скорочення дистанції з партнером з комунікації).

У КС «примирення» сльози можуть доповнювати вербальну реалізацію кооперативної та конфронтаційної ліній поведінки об’єкта примирення. Ця психофізіологічна реакція може бути маркером готовності прийняти вибачення й відновити гармонійні інтерперсональні стосунки або ж маніфестувати напружений емоційний стан мовця та переживання, викликані малефективним учинком ініціатора примирення й конфліктом загалом, наприклад: *“Can you forgive me?” “Of course, I forgive you momma.” I cried these words in my mother’s chest. A burden I carried around my entire life was no longer there. My tears washed away all of the pain and anguish I felt* (A. R. Spivey);

“Even if I believed you, I can’t forgive you,” I say. I blink away my tears and he puts his head in his hands. [...] “Because this is unforgivable” (A. Todd).

Серед **просодичних НВК**, характерних для невербальної поведінки об’єкта примирення, важлива гучність голосу. Слова прощення вимовляються в КС «примирення» переважно тихим голосом, оскільки це голос поваги й утішання (Г. Ю. Крейдлін): *His eyes met mine, filled with an anger that confirmed he would never forgive himself [...] Yet, it was my words that seemed to deliver some measure of solace. “I forgive you...” I whispered softly. “I forgive you...”* (L. Falter).

Усмішка як один із **кінесичних НВК** – типовий прояв позитивних почуттів. Однак під час дослідження було встановлено, що коректне потрактування цього невербального знаку не можливе без урахування наявності мовних операторів, які уточнюють його значення. Так, лексема *smile* у складі словосполучень *a genuine / friendly / soft / warm smile* засвідчує приязне ставлення об’єкта примирення до співрозмовника: *“Can you ever forgive me, Noreen?” A soft smile crossed Noreen’s face. “I have already forgiven you, Ray”* (L. K. Staley, S. Jacobsen).

Негативне емоційне забарвлення властиве посмішкам, що вербалізуються за допомогою лексеми *smile*, значення якої конкретизується за допомогою прикметників *arrogant, bitchy, contemptuous, evil, sardonic, scornful*, а також лексеми *sneer*. Така посмішка маркує дотримання об’єктом примирення конфронтаційної стратегії спілкування й недоброзичливе ставлення до співрозмовника: *“Helen, can you hear me... I’m sorry... [...] suddenly she smiles – a sardonic, evil smile. She stands up from her bed and looks at Dad in malicious triumph. “Cut the melodramatic nonsense,” she snarls. “And get out of my room right now!”* (T. Lund).

До **такесичних НВК**, властивих невербальній поведінці ініціатора примирення, належать дотики-прояви позитивного афекту (обійми, поцілунки, жести «взяти за

руку», «поплескати по руці») й дотики-прояви негативного афекту, що репрезентуються у формі ударів, ляпасів, занадто міцних рукостискань, наприклад: *“Please forgive me, Sir, please!” I hugged him tightly. “I forgive you”* (T. F. Hall);

“Lady, please forgive me. [...]” She slapped him. “You didn’t warn me about him. You bastard!” (A. Shannon).

Зміна дистанції між комунікантами як різновид **проксемічних НВК** може репрезентувати кожен зі стратегій спілкування об’єкта примирення в ситуації гармонізації інтерперсональної взаємодії. Збільшення відстані, відсторонення від об’єкта примирення репрезентує конфронтаційну та нейтральну стратегії спілкування. Скорочення відстані сигналізує здебільшого про кооперативну налаштованість об’єкта примирення, наприклад: *“I hope you can forgive me for what I did.” Accacia pulled away from him. “Let’s discuss it later”* (D. S. Jones).

Характерною ознакою невербальної поведінки об’єкта примирення є об’єднання НВК у двокомпонентні кластери.

Четвертий розділ **«Комунікативна поведінка медіатора»** присвячено з’ясуванню ролі та особливостей медіації в процесі гармонізації міжособистісної інтеракції: виокремлено основні ознаки та форми, яких набуває медіація в умовах усної неофіційної комунікації, досліджено персуазивну стратегію медіатора, тактики її імплементації, а також їхні вербальний та невербальний складники.

Визначено, що в умовах неофіційного спілкування в комунікативній ситуації «примирення» медіатор послуговується **персуазивною стратегією**, яка імплементується такими тактиками: тактика демонстрації власного бачення шляхів розв’язання конфлікту, тактика демонстрації позитивного ставлення до одного чи обох учасників конфлікту, тактика вказівки на позитивне ставлення винуватця конфлікту до постраждалого, тактика змалювання емоційного стану винуватця конфлікту, тактика заперечення провини винуватця конфлікту, тактика вказівки на ненавмисність завданої шкоди, тактика пояснення причин maleфактивного вчинку винуватця конфлікту, тактика узагальнення і тактика представлення перспектив розвитку конфлікту.

Персуазивний вплив медіатора на партнера з комунікації здійснюється за допомогою таких **лексико-семантичних засобів**:

- дієслово *forgive* у складі конструкції *«forgive + іменник на позначення винуватця конфлікту / особовий займенник третьої особи в об’єктному відмінку»*. Такі висловлення подекуди ускладнюються використанням емпатичного оператора *do*, що підкреслює інтенсивність волевиявлення, допомагає наголосити на необхідності здійснення дії – пробачити винуватця конфлікту: *“Do forgive her.” Lord Egerton begged looking down at the broken plates on the floor and then back and forth at Anne and then her daughter*” (A. Keith);

- модальні дієслова *should, have to, must*, які надають висловленню суб’єктивно-модального відтінку поради, рекомендації, настанови, потреби та морального обов’язку відновити гармонійні стосунки з винуватцем конфлікту, наприклад: *“Now you must forgive your father for the things he did, as hard as it may be. You must forgive him for what he did to you... and your mother and sister. You also must forgive him for keeping your brother from you. That is a lot of work, Mary”* (L. T. Dean);

- дієслова на позначення інтелектуальної діяльності, які медіатор використовує для маніфестації власного бачення шляхів розв’язання конфлікту: *“I think you should forgive him and give him another chance. [...] He made a mistake,” Emily said* (A. Clipston);

- дієслова із семантикою оптативності, які вживаються у складі простого речення зі складним додатком або ж у складнопідрядному реченні, головна частина якого вербалізує бажання мовця, а підрядна – дію, що є пропозицією до виконання, наприклад: *“Your mom was confused. I can say that because I know how much she loved you and Dylan. Loves you and Dylan [...] and I hope you’ll be able to forgive her when she does”* (T. Perry);

- іменники й займенники із семантикою узагальнення (займенники *everyone, everybody, someone, somebody, we, you*, що мають значення «всі без винятку, кожна людина» або набувають його в контексті спілкування; іменники *a man / men, a human / humans, people*, яким властиве аналогічне значення; заперечні займенники *nobody, noone*), наприклад: *“She’s only human, Sky. Why won’t you forgive her this time? [...] she made a mistake. Don’t hold it against her. Nobody’s perfect.” God, I hated being wrong. She had a point. Why was I letting Laura’s mistake hit me so hard? Of course she isn’t perfect. And I’ll be damned to the lowest pit of hell if I said I was* (S. Collins).

До **синтаксичних засобів**, що посилюють персуазивний потенціал висловлень медіатора, належать спонукальні та питально-заперечні речення, а також умовні речення першого типу.

Спонукальні речення слугують не лише закликом до пробачення винуватця конфлікту; за їх допомогою медіатор може висловлювати і своє бачення розв’язання конфлікту, виражене у формі настанов, які потрібно виконати, щоб відновити гармонійну комунікацію: *“You and Daddy and Felicity should stop fighting” [...] “Just say sorry to each other. Say you didn’t mean it. So we can go back home”* (L. Moriarty).

Персуазивним потенціалом у ситуації «примирення» наділені і питально-заперечні речення, основною функцією яких є спонукування співрозмовника до дії: медіатор очікує не відповідей на свої запитання, а конкретного вчинку партнера з комунікації – відновлення гармонійних стосунків з іншим учасником конфлікту: *When I finished telling Mariah this, she was silent for a while, and then she said, “Why don’t you forgive your mother for whatever it is you feel she has done? Why don’t you just go home and tell her you forgive her?” Each word, as she said it, stood out as if it were a separate entity, carved in something solid* (J. Kincaid).

Використання умовних речень першого типу дає медіаторові можливість моделювати сприятливі та несприятливі наслідки прийняття рішення про примирення з винним у виникненні конфлікту. Умовні речення вказують на те, що ситуація, представлена в головному реченні, безпосередньо залежить від виконання умови, вираженої підрядним реченням. Усі аналізовані синтаксичні засоби за семантичним критерієм можна поділити на дві групи:

- речення, які представляють позитивний розвиток подій за умови пробачення: *“Forgive your mother[...] When you can forgive and forget the past, peace and love will come again to you, and this time they will stay”* (V. C. Andrews);

- речення, що представляють негативний розвиток подій за умови відхилення прохання про пробачення: *“If you don’t forgive him, you’ll never move on from this – and you’ll never forgive yourself”* (A. McCaffrey A., T. McCaffrey).

Характерні **лінгвостилістичні засоби**, які увиразнюють мовлення медіатора, роблять його більш образним та переконливим, представлені:

- простими та розгорнутими номінативними метафорами із семантичним центром *“burden”, “load”, “chain”* на позначення негативних почуттів, які переживає

постраждалий унаслідок конфлікту, наприклад: *"You must forgive him if you are ever to be free of him. We are chained to that which we do not forgive." [...] Imagine a ship trying to set sail while towing an anchor. Cutting free is not a gift to the anchor. You must release that burden, not because the anchor is worthy, but because the ship is"* (R. P. Evans);

- метафорами дії на позначення звільнення від цих почуттів: *"Jay, you are damming the flow of God's blessings to you and your own life by unforgiveness. Forgive, and remove that dam; allow god's flow to come into your life unobstructed"* (T. J. McAlpin);

- образними порівняннями: *There was an awkward silence. "Well," Cameron said with a kind of lugubrious satisfaction, "you've done it again, Lenora! She has all the tact of a rhinoceros with four left feet. But you have to forgive her. People always do"* (B. Y. Rothwell);

- цитацією, яка реалізується медіатором через уведення в мовлення цитат зі Святого Письма: *"Oh! I can never forgive her!" "O Ellie, dear Ellie, don't say that!" said Mary, putting her arms round her. "Have you forgotten that Jesus said, "If ye forgive not men their trespasses, neither will your Father forgive your trespasses?" [...] and remember the Bible says, "Whosoever hateth his brother, is a murderer," and in another place, "If he love not his brother, whom he hath seen, how can he love God, whom he hath not seen?"* (M. Finley).

Цитування Біблії володіє потужним персуазивним потенціалом. З його допомогою висловлення набуває оцінного значення: розуміючи, що Біблія – джерело беззаперечних істин, справедливості яких не викликає сумнівів у жодного вірянина, медіатор наголошує на правомірності свого заклик до примирення; відмова ж постраждалого пробачити кривдника негативно трактується з погляду духовних та морально-етичних цінностей.

- контактними, сумісними й дистантними двокомпонентними повторами, наприклад: *"Forgive him. He did what Matthew wanted him to. Forgive him. Your family is his family. Always has been and always will be. Forgive him"* (A. Shannon).

У ході аналізу комунікативної поведінки медіатора було з'ясовано, що у використанні **невербальних компонентів комунікації** цей учасник ситуації «примирення» стриманіший, ніж її безпосередні учасники, оскільки використовує лише ті немовні засоби, які взаємодіють із вербальним складником за принципом координації, дають можливість звести до мінімуму ймовірність їх помилкового декодування партнером зі спілкування й трактуються постраждалим внаслідок конфлікту як прояв емпатії, співчуття та підтримки з боку медіатора. У дослідженій комунікативній ситуації медіатор послуговується такими НВК, як просодичні (тон, манера мовлення), такесичні (дотик), кінесичні (погляд) та проксемічні (скорочення дистанції з партнером із комунікації).

Просодичні НВК задіяні у процесі комунікативної взаємодії медіатора з іншим учасником / учасниками ситуації «примирення» та сприяють конструктивному врегулюванню конфлікту. Оскільки спонукання до примирення є висловленнями у формі поради, прохання, некатегоричної настанови, вони вимовляються спокійно, лагідно, тихо, наприклад: *"Forgive your mother," Sir Daniel said gently [...] "You have to give forgiveness," he said gently* (S. J. Jaiswal).

Такесичні НВК представлені в комунікативній поведінці медіатора у вигляді жестів-дотиків: *Hanna took Alice's hand in her own. "I know you are hurt and maybe even afraid. Afraid that if you believe your mother, you are somehow betraying your father. Alice,*

your father is dead. You can't help or hurt him anymore, but you can do both to your mother. She needs you to forgive her...” (T. Peterson).

Притаманне цьому невербальному засобу значення в ситуації «примирення» – прояв дружнього ставлення до партнера з комунікації, маніфестація розуміння, моральної підтримки, єдності зі співрозмовником, утішання.

Візуальна поведінка людини як комплекс **кінесичних НВК** у ситуації спілкування надзвичайно інформативна та значуща. Погляд ефективно використовується в модально-спонукальному аспекті (Л. В. Солощук). У переважній більшості дібраного матеріалу вербальну поведінку медіатора супроводжує довгий, фіксований, зосереджений погляд, спрямований на партнера з комунікації, наприклад: *“I don't want to forgive him. He doesn't deserve it.” Max's yellow eyes held hers. “Forgiveness is not about the other person deserving, or not deserving. It's about you, about letting go of your anger so it doesn't run your life. We all make mistakes and we all need forgiveness ourselves”* (Sh. Beckett).

Проксемічний компонент невербальної комунікації репрезентований зміною дистанції між медіатором та його співрозмовником, а саме її скороченням: *“Don't talk about him; I don't want to talk about him.” But Gladys persisted. [...] She got up and went round to where Christine was sitting. She put an arm about her shoulders. “Why don't you forgive him, and start again?”* (M. Ayres).

Вибір такої форми аналізованого проксемічного НВК продиктований його регулятивною функцією: перебування в зоні безпосередньої візуальної та аудіальної близькості до співрозмовника підвищує надійність коректного сприйняття таких НВК, як погляд, усмішка, інтенсифікує перлокутивний ефект просодичного компонента, що, у свою чергу, посилює персуазивний потенціал вербальних повідомлень.

У **загальних висновках** підсумовано результати дослідження та представлено перспективні напрямки майбутніх наукових пошуків.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено комунікативну ситуацію «примирення» як комплекс зовнішніх характеристик спілкування та внутрішніх станів мовців в умовах комунікативної взаємодії на завершальному етапі розвитку конфлікту, що детермінується намаганням учасника / учасників спілкування відновити порушений із певних причин комунікативний баланс та повернутися до гармонійної моделі міжособистісної інтеракції.

Установлено, що учасниками комунікативної взаємодії в ситуації гармонізації міжособистісної інтеракції є ініціатор примирення, об'єкт примирення та медіатор.

У дослідженій комунікативній ситуації медіація представлена як неофіційний інститут, що не має юридичних ознак і повноважень, і може набувати таких форм: 1) спонтанна медіація, ініційована медіатором; 2) спланована медіація, ініційована медіатором; 3) спланована медіація, ініційована винуватцем конфлікту.

З'ясовано, що в процесі мовленнєвої взаємодії ініціатор примирення послуговується кооперативно-персуазивною стратегією; стратегічний потенціал об'єкта примирення представлено кооперативною, нейтральною та конфронтаційною стратегіями; комунікативна поведінка медіатора детермінується дотриманням персуазивної стратегії. Розроблено таксономію тактик, що імплементують кожну зі стратегій, висвітлено їх особливості.

Виявлено та проведено опис лексико-семантичних, синтаксичних і лінгвостилістичних засобів, що репрезентують вербальну поведінку ініціатора примирення, об'єкта примирення та медіатора.

Лексико-семантичні засоби, що застосовує ініціатор примирення, представлені лексемами зі спільним семантичним компонентом «вибачення / прохання про пробачення»; нейтральними, етикетними та інтимізувальними звертаннями; позитивно-оцінними прикметниками; лексемами з негативною семантикою (прикметники із семами «емоційний стан», «негативні риси характеру», «оцінка власного малефактивного вчинку» та іменники, що містять сему негативної оцінки ініціатора примирення стосовно себе); вигуками та інтенсифікаторами.

Характерними для мовлення ініціатора примирення синтаксичними засобами є спонукальні речення з дієсловом *forgive* у наказовому способі в якості семантичного ядра; розповідні речення зі значенням реквестивності, розповідні речення зі значенням оптативності, що репрезентують нейтральні та пом'якшені спонукування до примирення; загальні запитання, а також розділові запитання, обидві частини яких – стверджувальні.

Серед застосовуваних ініціатором примирення лінгвостилістичних засобів, що сприяють розв'язанню конфлікту, виокремлено номінативні й зооморфні метафори, метафори дії та процесу, образні порівняння, гіперболи, дистантні повтори, ампліфікацію, риторичні запитання, риторичні оклики й парцеляцію.

Лексико-семантичні засоби, що репрезентують комунікативну поведінку об'єкта примирення в процесі взаємодії з ініціатором примирення, представлені комунікативами згоди, займенниками із семантикою узагальнення, інвективами «особистісного» та «соціального» характеру, висловленнями з інвертованою оцінкою, етикетними звертаннями та імперативами.

Основними синтаксичними засобами, що характеризують мовлення об'єкта примирення, є прості речення, значення яких синонімічне або антонімічне репліці-стимулу, та запитання-перепити.

Об'єкт примирення широко використовує такі лінгвостилістичні засоби, як метафора, алюзивна антономазія, образне порівняння, гіпербола, висхідна градація, антитеза, повтор, ампліфікація, риторичне запитання й апокриза.

З метою конструктивного врегулювання конфлікту медіатор послуговується такими лексико-семантичними засобами: дієслово *forgive* у складі конструкції «*forgive* + іменник на позначення винуватця конфлікту / особовий займенник третьої особи в об'єктному відмінку», модальні дієслова *should*, *have to*, *must*, дієслова на позначення інтелектуальної діяльності, дієслова із семантикою оптативності та іменники й займенники із семантикою узагальнення.

Серед застосовуваних медіатором синтаксичних засобів виокремлено спонукальні та питально-заперечні речення, а також умовні речення першого типу.

Лінгвостилістичні засоби, що увиразнюють мовлення медіатора, представлені простими та розгорнутими номінативними метафорами із семантичним центром “*burden*”, “*load*”, “*chain*” на позначення негативних почуттів, які переживає постраждалий унаслідок конфлікту, та метафорами дії на позначення звільнення від цих почуттів; образними порівняннями; цитацією та контактними, сумісними й дистантними двокомпонентними повторами.

Проаналізовано спектр невербальних засобів, які репрезентують мовленнєву поведінку ініціатора примирення, об'єкта примирення та медіатора. З'ясовано, що невербальний складник комунікативної поведінки учасників аналізованої ситуації

представлено: екстралінгвальними НВК на позначення таких психофізіологічних реакцій людини, як плач та зміна кольору обличчя, просодичними НВК (манера мовлення та гучність, з якою вимовляється певне повідомлення), кінесичними НВК (жести, усмішка / посмішка, погляд), такесичними НВК (обійми, поцілunki, дотики-прояви позитивного й негативного афекту) та проксемічними НВК (зміна положення тіла і зміна дистанції між співрозмовниками).

Установлено, що характерною рисою мовленнєвої поведінки ініціатора примирення та об'єкта примирення є невербальні кластери, використання яких сприяє посиленню впливовості невербального складника у процесі комунікативної взаємодії.

Здійснений у роботі аналіз вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик, якими послуговуються учасники комунікативної ситуації «примирення», відкриває перспективи для вивчення впливу гендерного та вікового чинників на перебіг спілкування у ситуації гармонізації міжособистісних стосунків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Передон Н. О. Особливості використання стратегій і тактик об'єктом примирення у процесі мовленнєвої взаємодії // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2014. № 4 (281). С. 53–57.

2. Передон Н. О. Функціонування звертань в комунікативній ситуації «примирення» (на матеріалі англійської мови) // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: наук. журн. 2016. Вип. 11–12. Ч. 2. С. 137–141.

3. Передон Н. О. Комунікативний внесок медіатора в гармонізацію міжособистісних стосунків у ситуації примирення // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2017. Вип. 27. Т. 2. С. 89–92.

4. Передон Н. О. Комунікативна поведінка ініціатора примирення: лінгвостилістичний аспект дослідження // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2017. Вип. 4. С. 73–77.

5. Передон Н. О. Лексико-семантичні засоби реалізації конфронтаційної стратегії комуніканта-об'єкта примирення // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. пр. 2017. № 8. Т. 2. С. 41–44.

6. Передон Н. О. Тактики емоційної аргументації в комунікативній поведінці ініціатора примирення // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки: зб. наук. пр. 2017. № 2. С. 149–155.

7. Передон Н. О. Тактики імпліцитної актуалізації згоди у структурі кооперативної стратегії комуніканта-об'єкта примирення // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. 2017. № 7. С. 137–143.

8. Peredon N. O. The Persuasive Power of Stylistic Devices in the Speech of Mediators // Science and Education. A New Dimension: Philology. 2017. V. 38. Issue 138. P. 50–52.

9. Передон Н. О. Імпліцитний складник комунікації в процесі деескалації конфлікту // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. 2014. № 1. С. 122–126.

10. Передон Н. О. Особливості застосування тактики вибачення для досягнення гармонізації міжособистісної інтеракції // I Всеукраїнська науково-практична конференція «Освіта і культура Волині: історія та сучасність» / Луцьк, 18–19 жовтня 2012 р. Луцьк : Луцький нац. техн. ун-т, 2012. С. 304–308.

11. Передон Н. А. Структурные характеристики коммуникативной ситуации «примирение» в англоязычном дискурсе // Научная сессия «XV Невские чтения» / Санкт-Петербург, 22–27 апреля 2013 г. Санкт-Петербург: Невский ин-т языка и культуры, 2013. № 1 (4). С. 123–131.

12. Передон Н. А. Особенности функционирования невербальных средств в коммуникативной ситуации «примирение» // XXI Международная заочная научно-практическая конференция «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии» / Москва, 11 февраля 2014 г. Москва: Международный центр науки и образования, 2014. № 2 (21). С. 134–139.

13. Передон Н. О. Мова як засіб розв'язання конфлікту // VIII Міжнародна науково-практична конференція студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» / Луцьк, 14–15 травня 2014 р. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Т. 3. С. 359–362.

АНОТАЦІЯ

Передон Н. О. Вербальні та невербальні засоби реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» (на матеріалі англійської мови). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України, Херсон, 2018.

Дисертаційну роботу присвячено вивченню вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» в умовах англomовної усної неофіційної комунікації.

З'ясовано специфічні особливості аналізованої комунікативної ситуації та визначено її конституенти.

Досліджено медіацію як соціально-наукову категорію, встановлено її роль у процесі гармонізації міжособистісної інтеракції, виділено її основні ознаки та форми.

Виокремлено комунікативні стратегії, застосовувані ініціатором примирення, об'єктом примирення та медіатором. Виявлено та описано комунікативні тактики, що імплементують кожну зі стратегій, створено їх таксономію.

Вивчено лексико-семантичні, синтаксичні та лінгвостилістичні засоби, що репрезентують вербальну поведінку кожного з учасників ситуації «примирення»; досліджено спектр застосовуваних ними невербальних засобів.

Ключові слова: комунікативна ситуація «примирення», ініціатор примирення, об'єкт примирення, медіатор, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, вербальні (лексико-семантичні, синтаксичні, лінгвостилістичні) засоби, невербальні компоненти комунікації.

АННОТАЦИЯ

Передон Н. А. Вербальные и невербальные средства реализации стратегий и тактик участников коммуникативной ситуации «примирение» (на материале английского языка). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Херсонский государственный университет Министерства образования и науки Украины, Херсон, 2018.

Диссертация посвящена исследованию вербальных и невербальных средств реализации стратегий и тактик участников коммуникативной ситуации «примирение» в условиях англоязычной устной неофициальной коммуникации.

Определены специфические особенности анализируемой коммуникативной ситуации и установлены ее конституэнты.

Исследована медиация как социально-научная категория, установлены ее роль в процессе гармонизации межличностной интеракции, основные признаки и формы, которые медиация приобретает в ситуации «примирение».

Выделены коммуникативные стратегии, применяемые инициатором примирения, объектом примирения и медиатором. Выявлены и описаны коммуникативные тактики, имплементирующие каждую из стратегий, создана их таксономия.

Изучены лексико-семантические, синтаксические и лингвостилистические средства, которые репрезентируют вербальное поведение каждого из участников ситуации примирения; исследован спектр используемых ими невербальных средств.

Ключевые слова: коммуникативная ситуация «примирение», инициатор примирения, объект примирения, медиатор, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, вербальные (лексико-семантические, синтаксические, лингвостилистические) средства, невербальные компоненты коммуникации.

ABSTRACT

Peredon N. O. Verbal and Nonverbal Means Implementing Strategies and Tactics Used by Participants in the Communicative Situation of “Reconciliation” (Using English-Language Source Material). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kherson State University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kherson, 2018.

The thesis presents a complex study of the communicative behaviour of participants in the communicative situation of “reconciliation” in the process of informal speech interaction.

In the modern world, the problem of constructive conflict resolution is so urgent that its solution is perceived as one of the most important factors for general well-being in society. For this reason, the study of conflicts and their successful overcoming has become a well-recognized academic discipline in recent years.

The relevance of this research is highlighted by the significance of studying the speech behavior of representatives of the English linguo-culture who participate in the communicative situation of “reconciliation” which is aimed at restoring harmonious relations. The social and political demands of the present as well as the insufficient coverage of the issue in modern linguistics have been taken into account while conducting the research.

The communicative situation of “reconciliation” has been defined as the complex of the circumstances of communication and the interlocutors’ inner states at the final stage of

conflict interaction. The situation is characterized by the attempts of one interlocutor / interlocutors to restore harmonious relations.

It has been determined that the participants in the communicative situation of “reconciliation” are the initiator of reconciliation, the object of reconciliation and the mediator.

The situations in which the initiative for resolving the conflict belongs to the speaker whose behaviour has caused the conflict situation have been studied. On the basis of it, the communicative roles of the participants in the communicative situation under study have been defined. The initiator of reconciliation is the interlocutor who is seeking to initiate restoring harmonious relations because his harmful deed has caused certain moral or / and physical harm to his communication partner. The object of reconciliation is the interlocutor who has suffered from the conflict caused by the initiator’s inappropriate behaviour. The mediator is the optional interlocutor who facilitates communication between the two parties to a conflict and helps them reconcile with each other.

Complex analysis has made it possible to single out and classify the strategies and tactics used by the participants in the communicative situation of “reconciliation”.

It has been established that the basic factors which characterize the actions of the initiator of reconciliation are a cooperative mood, and gaining personal influence over the object of reconciliation, with the goal of restoring harmonious interaction. To achieve this, he/she uses the cooperative-persuasive strategy which is implemented by the tactics falling into three groups: the tactics of presenting the initiator’s stand in the current communicative situation, the tactics of rational reasoning and the tactics of emotional reasoning.

The communicative behaviour of the object of reconciliation is represented by one of the following strategies: cooperative strategy, neutral strategy and confrontation strategy. The basic determinant for the choice of a strategy is the goal which the object of reconciliation has. The choice of the cooperative strategy can be explained by the willingness of the object of reconciliation to restore harmonious relations with his offender. This strategy is represented by two groups of tactics: the tactics of explicit consent, and the tactics of implicit consent. The neutral strategy is used by the object of reconciliation when he/she is hesitant about taking any immediate decisions on the further development of relations with the initiator of reconciliation. The confrontation strategy indicates the unwillingness to reconcile and maintain relations with the communication partner.

The mediator’s contribution to successful conflict resolution has been studied. It has been found that the mediator uses a persuasive strategy while interacting with one or both participants in the communicative situation of “reconciliation”. This strategy is implemented by a certain set of tactics.

The typical lexico-semantic items, syntactic units, linguo-stylistic means as well as nonverbal means representing communicative behaviour of each of the participants in the communicative situation under study have been detected and described. The analyzed data show that nonverbal clusters are a characteristic feature of the communicative behaviour of the initiator of reconciliation and the object of reconciliation, the use of which strengthens further the effects of nonverbal interaction.

Key words: communicative situation of “reconciliation”, initiator of reconciliation, object of reconciliation, mediator, communicative strategy, communicative tactic, verbal (lexico-semantic, syntactic and linguo-stylistic) means, nonverbal means of communication.

Підписано до друку 29.05.2018 р. Формат 60х84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 74. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).